

УДК 821.161.2.09-31Звичайна

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.3.7>

С. В. ЛЕНСЬКА

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри української літератури,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

м. Полтава, Україна

Електронна пошта: svlenska@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9061-2777>

АНТИТОТАЛІТАРНЕ СПРЯМУВАННЯ ПОВІСТІ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ «СЕЛЯНСЬКА САНАТОРІЯ»

У статті проаналізовано анти тоталітарний дискурс повісті Олени Звичайної «Селянська санаторія». На основі вивчення життєпису письменниці встановлено, що образ головної героїні Улянки має автобіографічну основу. Чоловік авторки, колишній військовик армії УНР, був неодноразово засуджений у 1930-ті роки і лише дивом урятувався від загибелі в тюремних таборах. Розглянуто комплекс соціально-політичних проблем твору. Показано, що в повісті відображені теми Голодомору, розкуркулення і репресій 1930-х років. Головна героїня Улянка потрапила на лікування від туберкульозу в будинок відпочинку в Ялті. Там вона познайомилася зі старою революціонеркою, партійним діячем Оленою Петрівною Безрідною. Проаналізовано, що ця жінка пережила глибоку ідейну кризу. Її батько захоплювався Петлюрою й УНР, а вона була віддана ідеям Леніна-Сталіна. Спочатку вона зарекомендувала себе фанатичною комуністкою. Але під час розкуркулення Олена Безрідна зрозуміла, що вся тоталітарна система побудована на брехні і знущанні над селянами. Вона зрозуміла, що не може вийти із системи, але не хоче більше служити їй. Тому Безрідна свідомо йде на самогубство. При цьому заповідає Улянці написати про це книгу. Розглянуто приватну сюжетну лінію Улянки: лікар, який урятував дівчину, став її чоловіком, але його засудили за контрреволюцію до десяти років таборів. На Колимі він загинув. Доведено, що тоталітарна система заснована на страху й брехні: санаторій, розміщений у Лівадійському палаці, називається «селянський», а насправді там відпочиває партійна номенклатура з Москви. Розглянуто образ представника каральних органів, який бездушно відправляє на смерть сотні невинних людей, звинувачуючи їх у контрреволюції. У повісті згадані реальні події і діячі, як-от процес СВУ, Микола Хвильовий. Проаналізовано основні стильові особливості повісті: реалістичну основу, правдивість характерів і деталей, змалювання жахів Голодомору в Харкові, перебування засуджених у таборах на Колимі. У публіцистичних монологах Олени Безрідної наявні прийоми іронії, сарказму.

Ключові слова: анти тоталітарний дискурс, література діаспори, сталінські репресії, Голодомор, повість, іронія, сарказм, реалізм, автобіографізм.

Постановка проблеми. Псевдонім *Олена Звичайна* взяла собі українська письменниця в діаспорі Олена Джуль (у дівочтві Дельгівська) (1902–1985). Доля мисткині склалася драматично, однак у стражданнях і втратах цієї талановитої жінки віддзеркалюється весь трагізм української історії ХХ століття.

Основні відомості про письменницю викладено в «Енциклопедії сучасної України» [Мацько]. Народилася Олена Дельгівська 1902 року в м. Проскурів (нині – Хмельницький) в родині адвоката і вчительки. Після закінчення гімназії обдарована дівчина продовжила навчання в Київському ІНО. Але щасливий шлюб із Михайлом Джулем, колишнім вояком УНР, був зруйнований «єжовщиною». На щастя, чоловік зумів витримати торттури і жахиття сталінських таборів, вижити і повер-

нутися до Києва. Друга світова війна знову круто повернула долю вчительки: розуміючи, що після визволення радянськими військами ті, хто перебував на окупованих територіях, знову можуть бути піддані арештам, подружжя Джуль виїхало спочатку до Німеччини, а потім і за океан, оселившись у Стейтен-Айленді, що поблизу Нью-Йорка. Опинившись у відносній безпеці, Олена Джуль почала один за одним друкувати твори, в яких зображувала моторошну правду про світ неволі, знущань і принижень, у якому вона жила в СРСР. З-під пера мисткині вийшли повісті «Золотий потічок з голодного Харкова» (1947), «Селянська санаторія» (1952), нарис «Миргородський ярмарок» (1953), збірка малої прози «Оглянувшись назад» (1954), двотомний роман «Страх» (1957–1958), двотомний роман «Ворог народу» (1966), створений разом

із чоловіком, який узяв псевдонім *Михайло Млаковий*. Останнім твором письменниці стала повість «Ти» (1982), в підзаголовку якої вказано, що описано події «в золотоверхому Києві 1927–29 років» [Мацько]. 1985 року Олена Звичайна померла, похована в США.

Аналіз попередніх досліджень. Довгий час творчість письменниці була невідомою на батьківщині, хоча свого часу її високо оцінив Г. Ващенко – автор передмови до нарисів «Миргородський ярмарок». Літературознавчі розвідки про мисткиню створили С. Журба [Журба], М. Кушнерьова [Кушнерьова], В. Кузь [Кузь], С. Ленська [Ленська 2014; Ленська 2015; Ленська 2019]. Дослідниці переважно розглядали нарис «Миргородський ярмарок», малу прозу, а повість «Селянська санаторія» залишилася поза увагою критики. Так, актуальність роботи зумовлена відсутністю спеціальних досліджень про твір.

Мета статті – з'ясувати проблематику повісті О. Звичайної «Селянська санаторія» та її антитоталітарний дискурс.

Досягнення мети уможливило виконання таких завдань: 1) розглянути комплекс соціально-історичних проблем твору; 2) проаналізувати значення образу Олени Безрідної в моделюванні антитоталітарного спрямування повісті; 3) дослідити специфіку втілення у творі історичного часу.

Виклад основного матеріалу. Повість «Селянська санаторія» вийшла друком у Вінніпезі у 1952 році. Як і всі інші твори О. Звичайної, сюжет мав автобіографічну основу. Письменниця зображувала моторошні часи сталінських репресій і Голодомору, які пережила сама та відчувала покликання стати літописцем тисяч людей, невинно загиблих у лещатах тоталітарної системи. Чоловік мисткині Михайло Джуль свого часу пройшов фронти Першої світової війни, був вояком армії УНР. Це стало причиною одинадцятьох арештів чоловіка, але щоразу його звільняли за браком доказів. На жаль, 1937 року його засуджено до десяти років таборів. Відбував термін ув'язнення на Колимі. Подорожі дивовижного звільнення в січні 1940 року не описано, однак можемо припустити, що численні клопотання дружини про перегляд справи увінчалися успіхом, тому М. Джуль повернувся

додому. Але жорстока «єжовщина» призвела до глибоких травм: Олену звільнили з роботи як «дружину ворога народу», родина втратила єдиного сина Славка, котрий помер від туберкульозу, спричиненого поганим харчуванням і жахливими побутовими умовами, адже помешкання в репресованих забрали.

Ці сумні обставини лягли в основу сюжетів усіх творів О. Звичайної. Своїм псевдонімом вона хотіла підкреслити типовість власної долі в «несамовиту добу» (М. Хвильовий). Зав'язка повісті «Селянська санаторія» відбувається в розквітлому навесні 1933 року столичному Харкові, де на метушливих вулицях поряд із діловими костюмами та яскравим убранням радянських службовців з'являються обідрані, сірі, згорьовані селяни, які потерпають від голоду. О. Звичайна змальовує родину – чоловіка з дружиною, яку авторка називає «мученицею», і сімох дітей (від немовляти до дванадцяти років): «Всі вони мають прозоро-бліді, несвоєчасно постарілі обличчя з тавром довготривалого голоду та невимовно-смутними, трагічно-приреченими очима...<...> Всі вони скиплять охриплими голосами, простягаючи до людей свої анемічні, обтягнені тоненькою шкіркою рученята та тупаючи босими, заскорузлими від бруду ногами...» [Звичайна 1952 : 5].

Тема Голодомору у творчості Олени Звичайної звучить особливо гостро. Реалістичні картини загибелі цвіту української нації доповнюються публіцистичним пафосом, що особливо відчутно в нарисі «Миргородський ярмарок». У повісті ж письменниця контрастно зіставляє розкішні вітрини харківського торгсіню, в якому можна було купити найвитонченіші і найсмачніші продукти за золото або за валюту, з убогістю нещасних селян, яких безжально вивозили спеціальні вантажівки за межі міста, аби знесилені люди помирили подалі від очей городян і не псували пропаговану владою картину «всезагального щастя».

Смерть селянина під вітриною «Торгсіню» є відвертим запереченням офіційних декларацій. За допомогою антитези авторка моделює запаморочливу картину достатку: «Там, за грубим, чисто вимитим полірованим склом, різноманітні ковбаси сміливо конкурують із рожевою шинкою; там грубе «хлібне» сало конкурує з вершковим маслом «екстра» <...>, там чорна

і червона ікра та безліч консервів. Там біла, як сніг, мукичка...» [Звичайна 1952 : 6]. А поруч із цими розкішними їстівними припасами «у поросі – на землі – під самою вітриною «Торгсіну» горілиць лежить селянин років 45-ти; неприродно-повне, обросле щетиною, кольору темної глини обличчя, заплющені, запалі очі, запечені, спрагли, відкриті уста... брудний, порохнявий селянський одяг, зношена, заскрізь просякнута потом шапка і чорне, давно нестрижене з чорною сивиною волосся, що кострубатими китицями вилазить з-під шапки... Він, як видно, щойно перевернувся горілиць і саме тому застогнав, бо тепер він лежить тихо, зовсім мовчки, витягнувшись і знеможено простягнувши вздовж тіла великі мозолясті, неприродно набряклі руки...» [Звичайна 1952 : 7–8]. Остання деталь указує, що цей приречений – справжній господар, трудівник, який тепер у муках конає від голоду.

Цю жахливу картину відчайдушної боротьби селян за життя споглядають дві жінки – мати і дочка. Читач не знає імені матері, яка здала в ломбард у «Торгсіні» останню цінну річ – дві обручки, виторгувавши десять із половиною карбованців. Майже непритомніючи від запахів, жінки не купують нічого їстівного, бо в матері є мета – виміняти книжечку, за допомогою якої можна отоваритися в спецмагазині, на путівку до моря для дочки Улянки, яка довго і важко хворіла на запалення легенів, а тепер тане на очах. Мати дбайливо оберегає дівчину від усього, що може її розтривожити, тому не відповідає на питання, чому так багато знесилених селян з'явилося на вулицях Харкова. Єдина надія на порятунок – клімат Криму. Натяк на репресії, атмосфера тотальної недовіри в суспільстві виражена в останньому напутньому слові матері, яка відправляє Улянку в Крим: «...тримай язика за зубами! Будь дуже обережна в розмовах із людьми» [Звичайна 1952 : 16].

Улянка опиняється в ялтинському будинку відпочинку, в кімнаті, де мешкає п'ять найважчих хворих. Дбайливий догляд лікаря Підгаєцького, тепле море, посилене харчування – усе це дозволило молодій дівчині, яку прозвали в Ялті Полтавчанкою за м'яку вимову, відступити від небезпечної межі. Туберкульоз, що відкрився після запалення легенів, вдалося залікувати.

Поступово ідейний центр повісті переміщується з образу Улянки на найстаршу хвору з її кімнати – Ольгу Петрівну Безрідну, «члена партії з 1917 року» [Звичайна 1952 : 19]. Її всі побоювалися, прислухалися до її думки, негайно виконували будь-яке розпорядження. Те, що вона член партії з року революції, викликало всезагальне пошанування. Але сама Ольга Петрівна симпатизувала лише Улянці, опікувалася нею так, як дочкою. Авторка розкриває весь драматизм долі революціонерки в кульмінаційному епізоді розмови з Улянкою після відвідин Лівадійського палацу.

Одного разу Улянка вмовила лікаря відпустити її на екскурсію до колишнього царського палацу, де тепер розміщується «Селянський санаторій». Пройшовши просторими залами палацу і послухавши розповіді гіда, Улянка була вражена, що тут немає жодного селянина, а натомість є здорові й задоволені собою курортники, котрі розмовляють із московським акцентом. Вона не втрималася і голосно запитала в провідника, чому це так. Реакція присутніх яскраво демонструє атмосферу облуди і подвійних стандартів, що були основою радянської пропаганди: всі прикипили поглядом до молодої дівчини, а екскурсовод пояснив, що селяни зайняті на польових роботах. У голові Улянки крутилося друге питання про те, чому сухотні хворі працюють у полі, але Ольга Петрівна наказала їй мовчати. Після цього інциденту товаришка Безрідна розповіла Улянці історію свого життя.

Її батько був земським фельдшером, користувався величезною повагою в повіті, а дочка після закінчення Полтавської гімназії із золотою медаллю в 1906 році вступила на історико-філологічний факультет Вищих жіночих курсів у Києві [Звичайна 1952 : 86]. Там вона почала вивчати марксистську літературу, захопилася революційною діяльністю, припинила навчання, незважаючи на велике майбутнє, яке пророкували їй професори. Поринувши з головою у вир політичної боротьби, дівчина пережила перший арешт і саме тоді отримала застереження від батька: «Ти, дочко, стала на хибний шлях: може, колись ти це зрозумієш. Я все своє життя мріяв, щоб ти була лікаркою – корисною людиною для нашого народу, а ти стала людиною шкідливою для нашого народу. Схаменися,

доню, поки не пізно!» [Звичайна 1952 : 89]. Тобто відбувся не просто конфлікт між поколіннями або між рідними людьми, а зустрілися дві ідеології – народництво, яке втілював Петро Безрідний, і більшовизм, репрезентований його дочкою. Остання ідеологія виявилася більш агресивною, тому і перемогла.

Вони зустрілися в розпал національно-визвольних змагань, у 1918 році: «... я гордилась своїм партквитком і молилась на Леніна, – він був палким і послідовним прихильником Петлюри» [Звичайна 1952 : 89]. Дізнавшись про переконання дочки, старий батько гірко плакав. Більше вони вже не зустрілися, адже старий фельдшер помер.

Розрив родинних зв'язків Ольга Петрівна намагалася компенсувати ідеєю побудови соціалізму «на одній шостій земної кулі». Вона стала відповідальною партпрацівницею, і її захоплення радянською владою тривало до 1925–1926 рр. З історії ми знаємо, що саме до цього часу зберігалися зовнішні риси демократизму та «людського обличчя» влади: в Україні розгорнулася дискусія про способи розвитку літератури, на короткий час відбулася українізація як частина політики «коренізації», тривав неп, що дав поштовх для розвитку економіки. Однак усі позитивні тенденції в політичному, економічному й суспільному житті в середині 1920-х років припиняються, починає формуватися тоталітарна держава.

Товаришка Безрідна вірно служила системі, за що потім дорого заплатила. В особистому житті вона теж отримала поразку (підавшись тогочасній тенденції «вільних стосунків», вона так і не народила дитину, натомість зробила більше двадцяти абортів). Це і призвело подружжя до розлучення.

Ольга Петрівна не усвідомлювала всю ущербність тогочасної моралі, але зерно сумнівів у правильності того, що вона робить, вже заронилося в її свідомості: «Замість віри в ідеали соціальної справедливості рушійною силою став страх... і кар'єризм» [Звичайна 1952 : 93].

Олена Звичайна вводить у текст повісті справжні історичні факти (її героїня Ольга Безрідна начебто була присутня на процесі СБУ, згадуються справжні жертви цього першого масштабного репресивного процесу, спрямованого на придушення українства). У повісті

названі колишній прем'єр-міністр УНР, політичний діяч Володимир Чехівський, історик Йосип Гермайзе, громадський діяч і видатний лікар Олександр Черняхівський та його дружина, дочка Михайла Старицького, Людмила та ін. Цей театралізований політичний процес, за образним висловом одного з істориків, відіграв роль «прологу Великого Терору в Україні». Олена Звичайна в уста своєї героїні вкладає реакцію мислячої частини інтелігенції на цю розправу: «...цей процес багато спричинився для того, щоб зійшла полуда з моїх засліплених комуністичним ідеалізмом очей» [Звичайна 1952 : 95].

Але остаточне прозріння «члена партії з 1917 року» відбулося під час розкуркулення в одному із сіл на Полтавщині: «Під бадьорий акомпанемент моїх блискучих промов, виголошуваних добірною українською мовою, представники влади мали збирати з опухлих селян їхню заборгованість державі, робити трўси, шукати захований хліб <...>, мали викидати так званих куркулів та одноосібників із їхніх хат прямо на вулицю, забравши все майно до колгоспу» [Звичайна 1952 : 96]. Письменниця влітає в емоційну розповідь головної героїні прикметні деталі того часу: агітаторів возили під охороною, оскільки часто на них здійснювали напади, їх люто ненавиділо населення.

В одному з найбільш бідних сіл до Ольги Безрідної звернулася стара Чуйчиха. Їх розкуркулили, хату забили дошками. Ця стара жінка, яка втратила все майно і яка відтепер приречена на голодну смерть, сказала агітаторці, що її батька, фельдшера Безрідного, люди згадують добрим словом, а їй, Ользі, не пристало служити негідній справі. Крик Чуйчихи «Схаменися!» відгукувався в душі жінки, нагадуючи останній заповіт батька.

Із цього моменту відбувається внутрішнє переродження головної героїні. Вона остаточно розчаровується в комуністичному режимі і, не бачачи іншого виходу, вирішує покінчити життя самогубством. Того голодного січня 1933 року, після зустрічі з Чуйчихою, вона набирає снігу в пазуху, що призводить до важкого запалення легенів, а потім до туберкульозу. Так вона опиняється в будинку відпочинку в Ялті. Незважаючи на всі зусилля лікаря Підгаєцького, хвороба прогресує.

Розвінчання облудності комуністичної системи відбувається не лише в різниці між двома світами (радянською номенклатурою, яка відпочиває в «Селянському санаторії», і тисячами пухлих від голоду селян), а і в ставленні до «члена партії з 1917 року». Щойно Безрідна захворіла, тобто втратила цінність як талановита агітаторка, ставлення до неї різко змінилося. Райком партії не поспішає оплачувати санаторне лікування, тільки настирливі клопотання лікаря Підгаєцького увінчалися успіхом.

Відчуваючи близьку смерть, Ольга Петрівна втрачає постійне відчуття страху і починає відверто висловлювати свої думки: «Селянська санаторія, в якій нема ні селян, ні хворих, – це те саме, що УРСР, у якій нема й натяку на українську державність! <...> Це те саме, що красномовне гасло «Вся земля – селянам!», яке перетворилось тепер у протилежне, бо в селян забирають тепер не тільки землю, а і корову, коня, сільськогосподарський реманент і навіть хату. Усе, Улянку, обман, – великий обман... Великий, бо він охопив одну шосту частину земної кулі та 180 мільйонів людей» [Звичайна 1952 : 103–104].

Олена Звичайна описує і наслідки українізації, висловлюючи власні думки через призму свідомості революціонерки: «Не мине і пари літ, як почнуть арештовувати тих, хто виявив себе великим її прихильником» [Звичайна 1952 : 104]. У повісті згадується самогубство Хвильового, який, як і героїня, спочатку палко вірив у революційні ідеали, гаряче й пристрасно віддавався боротьбі, будівництву нового життя, а потім пережив глибоку внутрішню кризу і вчинив самогубство як акт громадянської непокори сталінським репресіям.

Устами Ольги Петрівни Безрідної авторка повісті виражає власні думки: її огиду і гарячий протест викликає всезагальний обман і боягузтво, адже тільки Улянка здатна ставити «незручні» питання, а всі інші готові донести на неї «куди треба». Страх – ось головна ознака тоталітарної держави. Про це Олена Звичайна написала у своїх романах.

За сміливість і правду Безрідну оголошують божевільною. Пригадаємо, що божевільними в історії оголошували багатьох, хто боровся проти тиранії і деспотизму. «Член партії з 1917 року» говорить, що все суспільство пере-

творилося на величезну божевільню і всякого, хто говорить правду, запроторили б до справжньої лікарні для душевнохворих.

Жінка помирає в «Селянській санаторії», тільки одна смілива санітарка впустила до неї Улянку, щоб попрощатися. Знову порівнявши становище громадянина в СРСР із божевільнею, Ольга Петрівна робить висновок: «Наша трагедія <...> полягає в тому, що з гущі українського народу в критичний момент її історії вийшло надто багато зрадників... свідомих і несвідомих... Але визволительці-смерті назустріч так швидко, як Хвильовий, або так повільно, як я, прагнуть лише одиниці. Переважна кількість тих, що вже усвідомили шкідливість своєї діяльності, продовжує гнутись, хилитись і сумлінно виконувати роль правовірних синів партії Леніна-Сталіна, ба навіть творити собі на цьому ґрунті кар'єру» [Звичайна 1952 : 164]. Олена Звичайна робить такий висновок: «Якби на початку революції із самої гущі українського народу не вийшло кілька тисяч таких, як мій чоловік та я, що свідомо або несвідомо зрадили інтереси своєї нації, то (хто знає?), може, й не опинився б сьогодні наш народ у стані рабів червоної Москви» [Звичайна 1952 : 165]. Останньою волею Безрідної був наказ Улянці написати про всі ці події. Таким чином, ми розуміємо, що прототипом образу Полтавчанки є сама авторка. Вона стала письменницею, назавжди виїхавши з тоталітарного «раю».

У стилі повісті відчутний публіцистичний стрижень. Він виявляється у розлогих монологах головної героїні на політичні теми, де дається пряма оцінка подій, засобами сарказму викривається бездушність антигуманної державної системи. У заголовку повісті відмічаємо іронію: колишній царський палац, декларований як місце для зміцнення здоров'я селян, обслуговує партійну номенклатуру.

У творах Олени Звичайної відмічаємо повторення певних сюжетних ситуацій: і у «Ворогові народу», і в романі «Страх», і в «Селянській санаторії» присутній антагоніст головної героїні, представник НКВС, що руйнує її життя. У повісті це бездушний начальник, який байдуже засуджує сотні невинних людей до 10-річної каторги. Так сталося і з Володимиром Підгаєцьким, чоловіком Улянки. Після її лікування в Ялті та освідчення молодого

лікаря ми зустрічаємо героїню з немовлям на руках у Харківській тюрмі як одну з тисяч «дружин ворогів народу». Вона потрапляє на прийом до високопоставленого чиновника, просить допомоги, оскільки її із сином виселили з кімнати, але наражається на холодну байдужість. У молодій матері знову відкрився туберкульоз. У підтексті ми розуміємо, що Улянка загине. Сама авторка опинилася в такій тяжкій ситуації після арешту і заслання чоловіка, туберкульоз забрав їхнього єдиного сина.

Викриття тоталітарної системи продовжено в «Епілозі» повісті, де дія відбувається на Колимі, епіграфом узяті гірко-саркастичні частівки про «чудну планету» – фольклор, творений саме в 1930-ті роки. Володимир Підгаєцький відбуває покарання за політичною статтею, тому його виганяють на найтяжчі роботи, не надають медичної допомоги, хоча він так тяжко хворий, що його заносять у лазарет двоє таких самих «зеків». Портрет напівнепритомної людини, яка сходить кривавим поносом, не все-

ляє надії на його виживання. Тож перед нами ще одна історія про зруйноване життя цілої родини, яка замучена, закатована без провини.

Висновки. Повість «Селянська санаторія» Олени Звичайної є ще одним художнім документом страшної доби сталінського терору. Вона заснована на фактах і має автобіографічну основу. Твір написаний у реалістичній стилістиці, доповненій і увиразненій експресивно наснаженими монологіями Олени Петрівни Безрідної – однієї з героїнь, яка поступово відроджується морально, але гине фізично. Процес розчарування в політичному розвитку держави переходить у публіцистичні монолози та завершується останнім наказом Улянці стати літописцем доби, зафіксувати всі жахіття тоталітарної системи, винести їй історичний вирок.

Перспективним є подальше дослідження життя та творчості талановитої письменниці в діаспорі Олени Звичайної на художньому, наративному рівнях, в інтертекстуальних зіставленнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журба С. С. Трагедія українського селянства під час голодомору у прозі діаспори (на матеріалі творів Олени Звичайної та Івонни Чорнобривець). *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2017. Вип. 10. С. 102–113.
2. Звичайна О. Селянська санаторія : повість. Вінніпег : Видавнича спілка «Тризуб», 1952. 218 с.
3. Кузь В. Взаємодія жанру і стилю в ліричній та орнаментальній прозі (за повістю «Селянська санаторія» Олени Звичайної). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. Вип. 50. С. 49–60. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15851/1/4_Kuz.pdf (звернення: 01.12.2021).
4. Кушнерьова М. Гоголівський текст у творчій рецепції Олени Звичайної (на матеріалі нарису «Миргородський ярмарок»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2014. № 8. Т. 2. С. 32–34.
5. Ленська С. В. Антитоталітарний дискурс у малій прозі Олени Звичайної. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. 2015. Вип. 13. С. 37–45.
6. Ленська С. В. Рецепція гоголівських мотивів у «Миргородському ярмарку» Олени Звичайної. *Філологічні науки*. 2019. Вип. 30. С. 20–25.
7. Ленська С. В. Українська мала проза 1920–1960-х рр.: на перетині жанру і стилю : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2014. 656 с.
8. Мацько В. П. Олена Звичайна. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=16643 (дата звернення: 30.11.2021).

REFERENCES

1. Zhurba, S. S. (2017). Tragedy of the Ukrainian peasantry during the Holodomor in the prose of the diaspora (based on the works of Olena Zvychnayna and Ivanna Chornobryvets). In *Literatures of the world: poetics, mentality and spirituality*. 2017. Vyp. 10 [Vol. 10]. S. 102–113 [in Ukrainian].
2. Zvychnayna, O. Selianska sanatoriia : povist [Peasant sanatorium]. Vinnipeg : Vydavnycha spilka «Tryzub», 1952. 218 s. [in Ukrainian].
3. Kuz, V. Vzaiemodiia zhanru i stilii v lirychnii ta ornamentalnii prozi (za povistiu “Selianska sanatoria” Oleny Zvychnaynoi) [Interaction of genre and style in lyrical and ornamental prose (based on the story “Peasant Sanatorium” by Olena Zvychnayna)]. In *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Literaturoznavstvo* [Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuka].

Hnatiuk. Ser: Literary Studies]. Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 2019. Vyp. 50 [Vol. 50]. S. 49-60. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15851/1/4_Kuz.pdf [in Ukrainian].

4. Kushnierova, M. Hoholivskyi tekst u tvorchii retseptsii Oleny Zvychainoi (na materiali narysu «Myrhorodskyi yarmarok») [Gogol's text in the creative reception of Olena Zvychayna (based on the essay “Myrhorod Fair”)]. In *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia* [Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Philology]. Odesa, 2014. № 8. T. 2. S. 32–34 [in Ukrainian].

5. Lenska, S. V. Antytotalitarnyi dyskurs u malii prozi Oleny Zvychainoi [Anti-totalitarian discourse in short prose by Olena Zvychayna]. In *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Filolohiia* [Bulletin of Mariupol State University. Series: Philology]. 2015. Vyp. 13 [Vol. 13]. S. 37–45 [in Ukrainian].

6. Lenska, S. V. Retseptsiiia hoholivskykh motyviv u «Myrhorodskomu yarmarku» Oleny Zvychainoi [Reception of Gogol's motives in “Myrhorod Fair” by Olena Zvychayna]. In *Filolohichni nauky* [Philological sciences]. 2019. Vyp. 30 [Vol. 30]. S. 20–25 [in Ukrainian].

7. Lenska, S. V. Ukrainska mala proza 1920–1960-kh rr.: na peretyni zhanru i styliu : monohrafiia [Ukrainian short prose of the 1920s–1960s: at the intersection of genre and style]. Poltava : PoltNTU, 2014. 656 s. [in Ukrainian].

8. Matsko, V. P. Olena Zvychaina [Olena Zvychayna]. In *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine]. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=16643 [in Ukrainian].

S. V. LENSKA

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of Ukrainian Literature,

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: svlenska@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9061-2777>

ANTI-TOTALITARIAN ORIENTATION OF OLENA ZVYCHAYNA'S STORY “PEASANT SANATORIUM”

The article deals with the anti-totalitarian discourse of Olena Zvychayna's story “Peasant Sanatorium”. On the study of the author's biographical facts, it is established that the main character Ulyanka has autobiographical features. The author's husband was a soldier in the army of the Ukrainian People's Republic, was repeatedly convicted in the 1930s, a miracle saved him from death in the concentration camps. The complex of socio-political problems of the story is considered. It is shown that the story reflects the theme of the Holodomor, dekulakization and repression of the 1930s. The main character Ulyanka was treated for tuberculosis at a rest home in Yalta. There she met an old revolutionary, party activist Olena Petrovna Bezridna. It is analyzed that this woman experienced a deep ideological crisis. Her father was a supporter of Petliura and the UPR, but she was devoted to the ideas of Lenin and Stalin. At first she was a fanatical communist. But during the dekulakization, Olena Bezridna realized that the entire totalitarian system was built on lies and bullying of peasants. She understood that she can't leave the system, but she doesn't want to serve her anymore. Therefore Bezridna deliberately commits suicide. At the same time, Ulyanka orders to write a book about this all. Ulyanka's private storyline is considered: the doctor who saved the girl becomes her husband, but he was sentenced to 10 years in prison for counter-revolution. He died in Kolyma. It is proved that the totalitarian system is based on insurance and lies: the sanatorium located in the Livadia Palace is called “peasant”, and in fact there rests the party elite from Moscow. The image of a representative of the punitive authorities, who heartlessly sends hundreds of innocent people to death for the counter-revolution, is considered. The story mentions real events and figures: lawsuit against the “Union for the Liberation of Ukraine”, Mykola Khvylovy. The main stylistic features of the story are analyzed: realistic basis, truthfulness of characters and details, depiction of the horrors of the Holodomor in Kharkiv and staying, life and work of convicts in concentration camps on Kolyma. There are methods of irony and sarcasm in Olena Bezridna's journalistic monologues.

Key words: anti-totalitarian discourse, diaspora literature, Stalinist repressions, Holodomor, novel, irony, sarcasm, realism, autobiography.